

17. Mønt, vægt og kornmål, s. 26-28.
18. I 1200-tallet var den danske konges sølvmark på 219,23 g. eller 15/16 af Kölnermarken på 233,85 g (DD 1224 4/7, 1225 17/11, 1282-87 – jfr. Aakjær 1936, s. 179).
19. Medeltidens unsvikter, Helsingborg 1982.
20. En undtagelse er således værdien af Knud den Stores danske udmøntninger; jfr. n. 16.
21. Mønt, vægt og kornmål, s. 43.
22. Jfr. Svend Gissel 1988, s. 448.
23. Mønt, vægt og kornmål, s. st.
24. Og tager dermed afstand fra Nils Sahlgren, Torben J. Grunddal og L. E. Fauerholdt Jensen.
25. Arne Hægstad: Mål og Vægt i Danmark, København 1983, s. 16-18. – Jfr. Balle 1987, s. 29-30.
26. Mønt, mål og kornmål, s. 43.
27. Mon ikke også Heron?
28. Histor. Tidsskr. bd. 88, 1988, s. 151 n. 5.
29. Hos Andreas Sunesen hedder det tilmed (kap. 131): »Quandocumque *indeterminate* (fremhævet af mig) agitur de mensura ...«. Jfr. Das Lübecker Zehntregister von 1433, hrsg. v. Wolfgang Prange, 1979; se f.eks. s. 49, hvor »mensura« udgør en større enhed end »modus«; hos Andreas Sunesen er den mindre.
30. Se sidst Fauerholdt Jensen 1986, s. 8-9.
31. Jfr. Svend Aakjær 1936, s. 209.
32. Se Ladewig Petersen i Histor. Tidsskr. bd. 88, 1988, s. 152.
33. Anmelderen har en undersøgelse af den danske skæppestruktur under arbejde. Om jeg får undersøgelsen fuldført, kan jeg ikke vide. I modsat fald vil jeg stille mit materiale til rådighed for andre forskere.
34. Mønt, vægt og kornmål, s. 63-80.
35. 1968, s. 93.
36. 1968, s. 117-120.
37. 1968, s. 124-126.
38. Mønt, vægt og kornmål, s. 69 f.
39. 1968, s. 108-110.
40. 1968, s. 210.

Kai Aalbæk-Nielsen og den historiske udvikling

Af Steen Busck

Den historiske udvikling findes ikke. Hvis historikerne tror, at deres fags genstandsområde foreligger objektivt som en udvikling, der kan opdeles i perioder og enkelte øjeblikke efter en objektiv tidsmålestok af den ene eller anden art, tror de grusomt fejl. Både udviklingsbegrebet og tidsmålestokken er intet andet end deres egen konstruktion, en simpel illusion, som de har fælles med de fleste andre mennesker, og som vi må se at komme væk fra, før det bliver for sent.

Sådan lyder i al korthed budskabet i Kai Aalbæk-Nielsens nye bog »I tidens

fylde« (Gyldendal 1989) såvel som i hans to tidligere, »Historie, struktur og eksistens« (Munksgaard 1970) og »I tidens løb« (Chr. Ejlers' forlag 1975). Ordene er ikke blevet færre, lettere eller klarere siden sidst. Det er ualmindelig tung læsning. Men de grundlæggende synspunkter er de samme.

Argumentationen er i korte træk følgende: objektivitet i klassisk forstand er ikke længere mulig. Den moderne fysik har vist, at objektet aldrig foreligger rent og upåvirket af subjektet. Der findes ingen virkelighed forud for subjektet, ingen fysisk virkelighed forud

for fysikeren og hans begreber, apparater og metoder. Når elektronet snart optræder som et punkt uden udstrækning, snart som en partikel med udstrækning, skyldes det forskelle ved de beskrivelsessystemer, fysikeren opfatter det under, ikke egenskaber ved elektronet selv. At spørge, hvad elektronet »i virkeligheden« er, er et aldeles meningsløst spørgsmål. Ganske som det er meningsløst at spørge, hvordan en tjørnebusk ser ud, når ingen ser på den, som Aalbæk-Nielsen udtrykker det med et citat fra Johannes Sløk.

Et særligt problem er tiden. I den klassiske newtonske fysik opererede man med en objektiv tidslig rækkefølge, en kontinuerlig række af verdensomspændende nu'er. Det gør historikerne stadigvæk, skønt Einstein forlængst har påvist, at der ikke findes nogen absolut tid uafhængig af observatøren og hans sted og hastighed. Det er på høje tid, at historikerne såvel som menigmand forlader dette newtonske, lineære tidsbegreb og erstatter det med, hvad Aalbæk-Nielsen kalder det komplekse tidsbegreb.

Dette nye begreb formulerer han med begreber, hentet fra den tyske filosof Martin Heidegger. Tiden er ikke et kontinuum, bestående af fortid, nutid og fremtid, forstået som størrelser, der ligger i forlængelse af hinanden. Fortiden, nutiden og fremtiden er tre aspekter, som alle nødvendigvis er tilstede for mennesket her og nu. Og kun her og nu i handlingens øjeblik. Ud fra handlemulighederne, dvs. fremtiden, forstår og skaber mennesket sin nutid og ud fra nutiden sin fortid. Der findes ingen fortid forud for og uafhængigt af øjeblikkets komplekse tid, hvor de tre tidsaspekter gensidigt betinger hinanden og virker sammen. Det er dette nu, som på en gang rummer fortiden, nutiden og fremtiden i sig, som kaldes

»tidens fylde« i modsætning til »tidens løb«, dvs. den lineære tid. Der findes altså udfra dette synspunkt ingen fortid forud for den fortalte fortid, ingen begivenhed forud for den fortalte begivenhed.

Alt dette er svært at forstå, og Aalbæk-Nielsen gør det trods sine mange ord og hyppige gentagelser ikke lettere. Klarere bliver han, hvor han går nærmere ind på udviklingsbegrebet. Dette kan afvises, alene fordi det har det lineære tidsbegreb som forudsætning, men Aalbæk-Nielsen lægger flere begrundelser til. Han hævder, at det moderne udviklingsbegreb bygger på Aristoteles' begreb om bevægelse, og Aristoteles skelnede mellem fem forskellige ingredienser i dette begreb, et objekt for udviklingen, et subjekt eller en drivende kraft, et tidsforløb, et startpunkt og et slutpunkt. Men i det moderne biologiske udviklingsbegreb opløser disse ingredienser sig efterhånden. Der kan ikke påvises noget entydigt objekt for udviklingen – altså noget, der udvikles – ej heller noget subjekt, der udvikler. Udviklingsbegrebet som sådant går sin opløsning imøde. Dets godt 200-årige epoke i den vestlige kultur har vist sig at være en parentes.

Helt ubrugeligt er det for menneskenes vedkommende. For selvom det måtte være muligt at opretholde udviklingsteorien på biologiens område, så er mennesket netop karakteristisk ved ikke længere at være biologisk udvikling. Mennesket udvikles ikke, men skaber eller danner frit sig selv og sin tilværelse.

Aalbæk-Nielsen gennemgår efter Aristoteles recept de forsøg, man gennem de seneste 200 år har gjort på at anskue menneskenes historie som udvikling. De er alle uden undtagelse ynkelige. Man har forsøgt sig med adskillige objekter for udviklingen: »produk-

tionsforholdene«, »menneskeheden«, »samfundet« osv., og med adskillige subjekter eller drivkræfter. Resultatet var overalt lige absurd. Vi – både historikerne og menigmand – bør smide udviklingsbegrebet på lossepladsen. Det forklarer intetsomhelst.

Aalbæk-Nielsens sidste bog bærer undertitlen »Et opgør med historien«. Det er den sandelig også, men spørgsmålet er, hvem der går sejrende ud af opgøret.

Aalbæk-Nielsen har ret i, at den gængse opfattelse af historiefagets objekt trænger til et korrektiv. Vi anskuer historien som et landskab, der uproblematisk lader sig inddele og opmåle langs en tidsakse og på tværs ved diverse andre mål, et landskab, der endnu har mange hvide pletter, som det gælder om at kortlægge, men som ad åre vil være dækket ind, på samme måde som vor klode efterhånden er kortlagt i hver en krinkelkrog. Historikerne opfatter det stadig alt for uproblematisk som deres hovedopgave at yde hvert sit bidrag til den store kortlægning. De specialiserer sig og inddeler sig i afdelinger for »oldtid«, »middelalder«, »nyere tid« og endnu mere specialiserede båse. Både historikerne og menigmand betragter historien som en slags konisk pølse, der vokser og vokser, og på hvis brede forkant vi sidder fastklistrede på vej ind i en ukendt fremtid.

Aalbæk-Nielsen har også ret i, at vi til daglig alt for uproblematisk opfatter pølsen som et objekt, der lader sig betragte fra en position helt udenfor, selvom vi teoretisk godt ved, at vi sidder nede i den, at enhver epoke skriver sin egen historie osv. En problematisering af disse gængse måder at tænke på er på sin plads.

Men Aalbæk-Nielsen går alt for langt. Han placerer sig i en yderposition, som i realiteten fører til positio-

ner i nærheden af dem, han vil tillivs, og hans skyts er for svagt.

Henvisningen til den moderne naturvidenskabs problematisering af den klassiske fysik har længe været populær blandt humanister, der ikke brød sig om de naturvidenskabelige metodeidealers fremmarch inden for humaniora. Men sagen er jo, at den klassiske fysik ingenlunde er kastet på møddingen. Dens love gælder stadig. Ikke universelt ganske vist, men under visse bestemte forudsætninger, nemlig sådanne som bl.a. gælder for den sansbare, jordiske virkelighed, vi befinder os i. Aalbæk-Nielsen, Sløk og alle vi andre gør klogt i fortsat at opføre os, som om tyngdeloven gjaldt. Og uden det lineære tidsbegreb ville der hurtigt komme kludder i allehånde køreplaner og daglige forsyninger. Aalbæk-Nielsens vej fra den teoretiske fysik til den daglige, menneskelige virkelighed er alt for kort. Når han f.eks. af Prigogines teori om tiden slutter, at menneskene er frie til at skabe den tid, de måtte ønske, er der tale om ren kortslutning (»I tidens fylde« s. 81).

Aalbæk-Nielsen mener at have afskaffet den gamle modsætning mellem subjekt og objekt. Det synes jeg slet ikke, han har; han benægter bare det objektives eksistens og gør alting subjektivt. For nu at tage eksemplet med tjørnebusken. Den vil naturligvis se helt forskellig ud, alt efter om den betragtes af mig, en hund eller en flue, men tjørnebusken kan da udmærket eksistere og have en bestemt form og beskaffenhed helt uafhængigt af, om der nogensinde har været et menneske, en hund eller en flue i nærheden af den.

Et andet eksempel: Jeg fik i forgårs et hold i nakken og har lige været til kiropraktor. Han spurgte mig, om jeg havde det med at sove på maven, hvad jeg faktisk undertiden gør, og fortalte

mig, at det får man tit hold i nakken af. Efter en nøjere undersøgelse med røntgenfotografier og det hele forklarede han mig en masse om min nakkes og rygs hele beskaffenhed og kombinerede det med, hvad jeg selv kunne fortælle om disse legemsdeles historie. Et stykke fortidig og nutidig virkelighed blev afdækket. Ikke bare rekonstrueret, men afdækket. Anledningen var som nævnt en begivenhed, som indtraf i forgårs, og som sandsynligvis skyldtes, at jeg sov på maven. Denne sammenhæng var jeg ikke klar over, da begivenheden indtraf. Kiropraktoren heller ikke, for han kendte endnu ikke min person endsige mit hold i nakken. Altså har sammenhængen foreligget objektivt to dage, før den blev registreret af noget subjekt.

Jeg må hermed på det bestemteste benægte Aalbæk-Nielsens påstand om, at enhver begivenhed er en fortalt begivenhed, at der ikke findes nogen fortid forud for den fortalte fortid. Jeg skal ikke benægte, at ovenstående linier om min nakke er en fortælling, »skrevet liv« til forskel fra »levet liv«, som Aalbæk-Nielsen så udmærket kalder det, men at fortællingen handler om en virkelighed, der forelå og foreligger objektivt forud for alle skrevne og udskrevne ord, det minder min stakkels nakke mig med al tydelighed om hvert eneste øjeblik. Tilsvarende erfaringer har jeg fra andre niveauer. Jeg er kort sagt ikke i tvivl om, at der forelå og i en vis forstand stadig foreligger en historisk virkelighed forud for den fortalte, en virkelighed, som det gælder om at udforske og fortælle så korrekt som muligt om.

Fortællingen vil selv på linie med alle mulige andre ytringer være del af en objektiv virkelighed, som i høj grad kan påvirke dens troværdighed. Kiropraktikerens fortælling om min nakke kan meget vel være påvirket af hans in-

teresse i at få en ny kunde i behandling så mange gange som muligt. Det må jeg prøve at tage højde for. Jeg må afveje subjektivt og objektivt. Sådanne afvejninger slipper jeg ikke for hverken som historiker eller som privatperson, uanset hvad Aalbæk-Nielsen og andre måtte have af teoretiske overvejelser over forholdet mellem objekt og subjekt.

Det vil herefter næppe overraske, at jeg i modsætning til Aalbæk-Nielsen går ind for den historiske udvikling. Hvis udviklingstanken er en parentes i den europæiske tænkningsudvikling, tilhører jeg sammen med Darwin, Marx, Engels og alle de andre evolutionister helt og fuldt denne parentes og ser mig ikke i stand til at følge Aalbæk-Nielsen og hans mange meningsfæller op på det højere trin, de mener at befinde sig på. Aalbæk-Nielsen argumenter mod udviklingsbegrebet forekommer mig lidet overbevisende. Det aristoteliske skema, han holder dets forskellige varianter op mod, er ikke uden videre brugbart. Hvem siger, at man er forpligtet til at udpege et universelt »objekt« eller »subjekt« for at kunne tale om udvikling? Man har vel lov til at operere med mere specifikke variable af forskellig art. Og hvem siger, at Aristoteles' bevægelsesbegreb ligger til grund for ethvert moderne udviklingsbegreb? Det gør Aalbæk-Nielsen, men jeg vil tillade mig at kalde dette en utiladelig generalisering. Goethes udviklingsbegreb lignede måske Aristoteles', men Darwins og Marx' var af en helt anden karakter. Aalbæk-Nielsen omtaler selv i forbifarten deres opgør med teleologien.

Endelig opererer han i virkeligheden selv med et udviklingsbegreb. Alt mens han mener at tage begrebet på kornet og tilintetgøre det, sniger det sig bagfra ind på ham. Mange steder refererer han i praksis til udviklinger. Der er f.eks. den biologiske nødvendighed,

som på et givet tidspunkt hører op med at gælde for et bestemt væsen, mennesket, der i modsætning til f.eks. bien opnår frihed til at danne sig selv og sin tilværelse. Der er Aristoteles, der opstiller et udviklingsbegreb, som et par tusinde år senere kommer til fuld udfoldelse for siden at blive overvundet af den nye naturvidenskab gennem et epokegørende fremskridt i tænkningen. Flere eksempler kunne nævnes. Aalbæk-Nielsen understreger gentagne gange kravet om, at subjektet må kunne tage sig selv med i betragtningen af sit objekt. Men han lever ikke selv op til det. I modsætning til hans yndlingsoffer, Marx, der var helt anderledes konsekvent på dette punkt.

Udviklingsbegrebet har afstedkommet mange uhyrligheder i europæisk tænkning. Ingen tvivl om det. Darwinismen har været anvendt til legitimering af superliberalistiske, racistiske og andre kedelige standpunkter. Herunder også en fatalistisk determinisme, bl.a. med marxistisk fortegn, som lod den lovmæssige nødvendighed eller den blinde tilfældighed fortrænge enhver frihed. Aalbæk-Nielsens modvilje mod udviklingsbegrebet er i mange måder sympatisk, men begrebet lader sig næppe afskaffe. Kai Aalbæk-Nielsen har i hvert fald ikke gjort det. Hvis nogen står som sejrherre efter dette bredt anlagte opgør med den historiske udvikling, er det i hvert fald ikke ham.